

**TOSHKENT DAVLAT IQTISODIYOT UNIVERSITETI
HUZURIDAGI ILMIY DARAJALAR BERUVCHI
DSc.03/30.01.2021.I.16.03 RAQAMLI ILMIY KENGASH**

**KADRLAR MALAKASINI OSHIRISH VA
STATISTIK TADQIQOTLAR INSTITUTI**

Qo‘lyozma huquqida
UDK: 330.43:334.716(575.1)

JALOLOV ILHOMJON ISOMIDDINOVICH

**Sanoat korxonalari iqtisodiy salohiyatini statistik baholash
metodologiyasi**

08.00.06 – Ekonometrika va statistika

Iqtisodiyot fanlari doktori (DSc)
ilmiy darajasini olish uchun yozilgan

D I S S E R T A T S I Y A

Ilmiy maslahatchi: G‘oyibnazarov Bahodir Karimovich
Iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Toshkent – 2025

MUNDARIJA

KIRISH.....	3
I BOB. KORXONANING IQTISODIY SALOHIYATINI TIZIMLI STATISTIK TAHLIL QILISHNING NAZARIY-USLUBIY ASOSLARI	15
1.1. Korxona iqtisodiy salohiyatining nazariy-uslubiy asoslari.....	15
1.2. Turli mulkchilik shakliga asoslangan korxonalarining iqtisodiy salohiyatini baholovchi statistik ko'rsatkichlar tizimi.....	31
1.3. Korxona iqtisodiy salohiyatini statistik baholashning tadqiq etish uslublari.....	46
<i>Birinchi bob bo'yicha xulosa.....</i>	<i>59</i>
II BOB. SANOAT KORXONASI IQTISODIY SALOHIYATINI BAHOLASHNING KOMPLEKS STATISTIK TAHLILI.....	61
2.1. Iqtisodiyotning rivojlanishida sanoat korxonalarining o'rni va uni iqtisodiy faoliyatining statistik tahlili.....	61
2.2. Korxonalarining iqtisodiy salohiyatini statistik guruhlash usulidagi tahlili.....	84
2.3. Sanoat korxonalari tashqi iqtisodiy faoliyatini moliyaviy salohiyatini ta'minlash mexanizmi.....	95
<i>Ikkinchi bob bo'yicha xulosa.....</i>	<i>103</i>
III BOB. SANOAT KORXONASI IQTISODIY SALOHIYATINI STATISTIK BAHOLASH YO'NALISHLARI	105
3.1. Sanoat korxonalarida iqtisodiy samaradorlikni statistik baholashning asosiy yo'nalishlari.....	105
3.2. Tizimli statistik tahlil asosida sanoat korxonalari iqtisodiy salohiyatini baholash metodikasi.....	114
3.3. Respublikamizdagi sanoat korxonalarining rivojlanishini ko'p omilli tahlillar asosida prognozlarini ishlab chiqish.....	130
<i>Uchinchi bob bo'yicha xulosa.....</i>	<i>147</i>
IV BOB. KORXONA IQTISODIY SALOHIYATINI OSHIRISH VA PROGNOZLASHNING USLUBIY JIHALTLARI	135
4.1. Sanoat korxonalari iqtisodiy salohiyatini statistik baholashning uslubiy jihatlari.....	149
4.2. Sanoat korxonalarining innovatsion salohiyatini baholab beruvchi omillarning statistik tasnifi.....	163
4.3. Innovatsion salohiyatning hududlar sanoat mahsulot hajmiga ta'sirini o'rganish uslubiyati.....	175
4.4. Sanoat tarmog'i korxonalarining makroiqtisodiy ko'rsatkichlarga ta'sirini statistik baholash.....	189
<i>To'rtinchi bob bo'yicha xulosa.....</i>	<i>204</i>
<i>Xulosa.....</i>	<i>207</i>
<i>Foydalanilgan adabiyotlar.....</i>	<i>212</i>
ILOVA.....	227

KIRISH

Dissertatsiya mavzusining dolzarbligi va zarurati. Jahon xo‘jaligining globallasuvi va integratsiyalashuvi sharoitida tobora kuchayib borayotgan raqobat kurashiga bardosh berish, shiddat bilan o‘zgarib borayotgan talab va takliflarni o‘rganish, zamonaviy raqamlashgan boshqaruv hamda ishlab chiqarish texnologiyalaridan maqsadli foydalanish va mahalliy hamda jahon bozorlari talablariga mos mahsulotlar ishlab chiqarish har bir xo‘jalik yurituvchi subyektlarning eng muhim maqsadlariga aylanishi zarur. “Rivojlangan mamlakatlarning yalpi ichki mahsuloti (YAIM)da sanoat ulushi 40,0 foizni, xizmat ko‘rsatish sohasi ulushi esa 50,0 foizdan ortig‘ni tashkil qilmoqda”¹. Bu esa mamlakat iqtisodiyotida sanoatning o‘rni katta ekanligini ko‘rsatmoqda. Bundan tashqari, jahon iqtisodiyotida sanoat korxonalari iqtisodiy salohiyatini statistik baholash, ishlab chiqarish quvvatlari, moliyaviy barqarorlik, innovatsion faoliyat hamda bozor ulushining empirik ko‘rsatkichlari asosida korxonaning amaldagi va istiqboldagi rivojlanish imkoniyatlarini aniqlash hamda resurslardan foydalanish samaradorligini baholash imkonini beradi.

O‘zbekistonda sanoat korxonalari iqtisodiy salohiyatini statistik baholash metodologiyasini takomillashtirish bo‘yicha belgilangan vazifalar, avvalo, ishlab chiqarish quvvatlari, texnologik daraja, moliyaviy barqarorlik, eksport salohiyati va innovatsion faollik kabi ko‘rsatkichlar asosida kompleks baholash indikatorlarini ishlab chiqish, ularni raqamli axborot tizimlari bilan integratsiyalash hamda statistika idoralari faoliyatini zamonaviy tahliliy vositalar bilan boyitishga qaratilgan. Shu bilan birga, Milliy statistika qo‘mitasi tomonidan sanoat subyektlarining faoliyati to‘g‘risidagi ma’lumotlarni real vaqt rejimida yig‘ish va qayta ishlash imkoniyatlarini yaratish, regionlar kesimida sanoat salohiyatining dinamikasini o‘rganishga doir geografik axborot tizimlaridan (GIS) foydalanish, shuningdek, xalqaro standartlarga mos statistik hisob-kitob metodologiyalarini joriy etish chora-tadbirlari bosqichma-bosqich amalga oshirilmoqda. 2022-2026-yillarga

¹<http://mirznanii.com/a/257730/rol-promyshlennosti-v-mirovomkhozyaystve;www.wb.org;https://studiles.net/preview/4404434/page:30/>.

mo'ljallangan O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasida "tarkibiy o'zgarishlarni chuqurlashtirish, korxonalar raqobatbardoshligini oshirish hamda eksport salohiyatini yuksaltirish"² kabi ustuvor vazifalar belgilangan. Buning natijasi sifatida, mamlakat iqtisodiyotining qat'iy rivojlanish darajasiga erishishga xizmat qiluvchi ma'lumotlar bazasining yaratilishi, ulardan foydalanishning maqbul tizimining ishlab chiqilishi, statistik-ekonometrik tahlillarning amalga oshirilishi, ilmiy tadqiqot ishlanmalarining e'lon qilib borilishi va muhim kelajak qarorlarining taklif qilinishi kabi vazifalarni o'z ichiga oluvchi yagona mexanizm yaratilishini taqozo etib, mazkur dissertatsiya mavzusining dolzarbligini belgilaydi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son "2022-2026 yillarda Yangi O'zbekistonni yanada rivojlantirishning Taraqqiyot strategiyasi to'g'risida", 2016-yil 5-oktyabrdagi PF-4848-son "Tadbirkorlik faoliyatining jadal rivojlanishini ta'minlashga, xususiy mulkni har tomonlama himoya qilishga va ishbilarmonlik muhitini sifat jihatdan yaxshilashga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi farmonlari, 2019-yil 1-maydagi PQ-4302-son "Sanoat kooperatsiyasini yanada rivojlantirish va talab yuqori bo'lgan mahsulotlar ishlab chiqarishni kengaytirish chora-tadbirlari to'g'risida", 2018-yil 25-dekabrdagi PQ-4077-son "Ishlab chiqarish quvvatlarini modernizatsiya qilish, sanoat tarmoqlarini texnik va texnologik jihatdan qayta jihozlash jarayonini jadallashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarorlari hamda mazkur faoliyatga tegishli boshqa me'yoriy-huquqiy hujjatlarda belgilangan vazifalarni amalga oshirishda ushbu dissertatsiya tadqiqoti muayyan darajada xizmat qiladi.

Tadqiqotning respublika fan va texnologiyalari rivojlanishining ustuvor yo'nalishlariga mosligi. Dissertatsiya tadqiqoti respublika fan va texnologiyalari rivojlanishining I. "Demokratik va huquqiy jamiyatni ma'naviy-axloqiy hamda madaniy-ma'rifiy rivojlantirish, innovatsion iqtisodiyotni shakllantirish" ustuvor yo'nalishiga muvofiq bajarilgan.

² O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son "2022-2026-yillarda Yangi O'zbekistonni yanada rivojlantirishning Taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni // lex.uz.

Dissertatsiya mavzusi bo'yicha xorijiy ilmiy tadqiqotlar sharhi³. Sanoat korxonalarini ko'p omilli statistik tadqiq etish, samarali boshqarish strategiyasini shakllantirish, ularning tashqi bozorlardagi raqobatbardoshligini va faoliyat yuritish natijaviyligini ko'paytirish, boshqaruv jarayonlarini statistik-ekonometrik baholash hamda tahlil natijalari asosida olib birilgan ilmiy izlanishlar xalqaro yuqori darajadagi ilmiy markaz va oliy ta'lim muassasalari, jumladan, Stenford University, Princeton University, Harvard University (AQSH), Cambridge University (Buyuk Britaniya), Universidad de Las Palmas de Gran Canaria (Ispaniya), University of Munster (Germaniya), Korea Development Institute (Janubiy Koreya), Tailors University (Malayziya), Gazi University (Turkiya), G.V.Plexanov nomidagi Rossiya iqtisodiyot universiteti, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Samarqand iqtisodiyot va servis instituti, Farg'ona davlat universiteti (O'zbekiston Respublikasi)da olib borilmoqda.

Globallashuv sharoitida sanoat korxonalarining faoliyatini innovatsion rivojlantirish hamda iqtisodiy salohiyatini oshirish bo'yicha jahonda olib borilgan tadqiqotlar natijasida bir qator, jumladan, quyidagi ilmiy natijalar olingan: sanoat korxonalarining tashqi bozorlardagi raqobatbardoshligini oshirishning tashkiliy mexanizmi ishlab chiqilgan; korxonalarning faoliyat yuritish samaradorligini zamonaviy statistik usullarda integral baholash uslubi takomillashtirilgan; tizim boshqaruvini optimallashtirish uchun zarur tashkiliy o'zgarishlarning ta'siri ekonometrik usullarda baholangan (Stenford University, Princeton University, AQSH; Universidad de Las Palmas de Gran Canaria, Ispaniya; University of Munster, Germaniya); sanoat korxonalarining faoliyatini yuritishda xalqaro standartlardan foydalanish, iqtisodiy salohiyatini oshirish jihatlari asoslangan (Korea Development Institute, Janubiy Koreya); sanoat tarmog'idagi jami daromadlar va yalpi ichki mahsulot hajmining o'zgarish tendensiyalari o'rtasidagi bog'liqlik aniqlangan (Gazi University, Turkiya), industrial sektorning mamlakat va

³ Dissertatsiya mavzusi bo'yicha xorijiy ilmiy tadqiqotlar sharhi Stenford University, Princeton University (AQSH), Harvard University (AQSH), Cambridge University (Buyuk Britaniya), Universidad de Las Palmas de Gran Canaria (Ispaniya), Korea Development Institute (Janubiy Koreya), Gazi University (Turkiya), G.V.Plexanov nomidagi Rossiya iqtisodiyot universiteti (Rossiya) hamda Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti veb-sahifalari va boshqa manbalar asosida yoritilgan.

hududlar iqtisodiyotiga ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga ta'sir etishi, sanoat iqtisodiyotini barqaror rivojlantirishning nazariy va uslubiy jihatlari asoslangan (Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Samarqand iqtisodiyot va servis instituti, Farg'ona davlat universiteti, O'zbekiston).

Jahonda sanoat korxonalari iqtisodiy salohiyatini statistik baholash metodologiyasini tadqiq etishga bag'ishlangan quyidagi yo'nalishlarda bir qator tadqiqotlar olib borilmoqda, jumladan, hududlarda sanoat ishlab chiqarish korxonalarida xalqaro tajribalarga asoslangan ekonometrik va statistik tahlillarni amalga oshirgan holda iqtisodiy samaradorlikni oshirish uslubiyotini takomillashtirish; sanoat korxonalari tomonidan ishlab chiqarilgan mahsulotlarni standartlashtirish va xalqaro darajaga javob beradigan tartibni amalga oshirish; sanoat ishlab chiqarish korxonalari tomonidan yaratilgan mahsulotlari eksport salohiyatini oshirish; uning infratuzilmasini yaratish; ishlab chiqarish sektorlarining iqtisodiy salohiyati va innovatsion boshqaruvini rivojlantirish; yuqori sifat standartlariga javob beruvchi ishlab chiqarish korxonalarida iqtisodiy-statistik va ekonometrik tahlillardan maqsadli foydalanish.

Muammoning o'rganilganlik darajasi. Sanoat korxonalari, jumladan, ishlab chiqarish korxonalari iqtisodiy salohiyatini iqtisodiy, statistik, ekonometrik tahlil qilishning ilmiy jihatlari ayrim yetakchi xorijiy iqtisodchi-olimlarning adabiyotlari va ilmiy ishlarida o'rganilgan, xususan, Ch.Cobb, P.Douglas, V.Leontiyev, R.Solow, G.Renshaw, R.D.Barro, R.L.Thomas, M.Mukhlis, M.Oytun, A.Muharrem, M.Hirooka³, D.V.Guselnikov, T.G.Sheshukova, Berislav Jmuk, O.A.Jigunova, E.B.Suverneva, K.S.Borzenkova, A.V.Orlova, A.V.Manuxina, A.A.Shadin, V.A.Sivelkin va boshqalar shular jumlasidandir.

³ Renshaw G. Maths for Economics (англ.). – New York: Oxford University Press, 2005. – P. 516-526; Батто Р.Д., Сала-и-Мартин Х. Экономический рост / Пер. с англ. – М.: Бином, Лаборатория знаний, 2010. – 824 с.; Thomas R.L. Modern econometrics. – England: Manchester Metropolitan University, 1998. – 211 p.; Mukhlis M. et al.: Agglomeration of Manufacturing Industrial, Economic Growth, and Interregional Inequality in South Sumatra, Indonesia // International Journal of Economics and Financial Issues, 2017. – № 7 (4). – P. 214-224; Oytun M., Muharrem A. The Effects of Structural Transformations in Economy on Labor Markets: the Case of OECD Countries // International Journal of Business and Social Science, 2014. August. Vol. 5. No. 9 (1); Hirooka M. Innovation Dynamism and Economic Growth. A Nonlinear Perspective. – Cheltenham, UK-Northampton, MA, USA: EdwardElgar, 2006. – 75 p.

Shuningdek, mahalliy iqtisodchi olimlardan S.S.G‘ulomov, N.M.Maxmudov, N.M.Soatov, X.A.Shodiyev, Y.Abdullayev, A.M.Abdullayev, B.Y.Xodiyev, T.Sh.Shodiyev, B.K.G‘oyibnazarov, B.A.Begalov, S.V.Chepel, X.Nabiyev, M.Q.Pardayev, B.A.Hasanov, J.I.Isroilov, A.N.Xoliqulov, Z.R.Akbarova, A.X.Ayubjonov, R.S.Muratov, I.A.Djalolova, S.Sh.Oripov va boshqalarning ilmiy ishlarida korxona iqtisodiy salohiyatini baholash hamda tahlil qilish masalalari har tomonlama tadqiq etilgan⁴.

Ammo mamalakatimizda sanoat korxonalari, jumladan, ishlab chiqarish korxonalari iqtisodiy salohiyatini statistik baholash metodologiyasini va ilmiy asoslarini rivojlantirish mustaqil tadqiqot obyekti sifatida o‘rganilmaganligi bizning tadqiqot mavzumizning dalzarbligini belgilaydi hamda bu muammolar ustida ilmiy tadqiqot izlanishlarini olib borish zaruratini asoslaydi.

Dissertatsiya mavzusining dissertatsiya bajarilayotgan oliy ta’lim muassasasi ilmiy tadqiqot ishlari rejalari bilan bog‘liqligi. Dissertatsiya tadqiqoti Kadrlar malakasini oshirish va statistika tadqiqotlari instituti ilmiy tadqiqot ishlari rejalari muvofiq ilmiy loyiha doirasida bajarilgan.

Tadqiqotning maqsadi sanoat korxonalari, jumladan, ishlab chiqarish korxonalari iqtisodiy salohiyatini statistik baholash metodologiyasini

⁴ Гусельников Д.В. Повышение экономического потенциала строительного предприятия. Экономика и управление народным хозяйством (экономика, организация и управление предприятиями, отраслями, комплексами – строительство). Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата экономических наук: 08.00.05. – Тюмень, 2015. – 27 с.; Шешукова Т.Г. Совершенствование методики анализа экономического потенциала хозяйствующего субъекта. Монография / Т.Г.Шешукова, Е.В.Колесень. Перм. Гос.нац.исслед.ун-т. – Пермь, 2013. – 196 с.; Berislav Žmuk. Measuring Efficiency of Statistical Methods Use in Enterprises: Development of a System of Indicators. Monograph, 2018; Соатов Н.М. Статистика. Дарслик. – Т.: Тиббиёт, 2003. – 573 б.; Шодиев Т.Ш. Эконометрика. Ўқув кўл. – Т.: Адабиёт жамғармаси, ТДИУ, 2005. – 126 б.; Абдуллаев Ё. Макроиктисодий статистика 100 саволга 100 жавоб. – Т.: Мехнат, 1998. – 382 б.; Ғойибназаров Б.К., Колонова Л. Ижтимоий соҳа иқтисодиёти. – Т., 2007. – 106 б.; Шодиев Ҳ., Ҳамроев М. Молия статистикаси. Дарслик. – Т.: Тиббиёт, 2002. – 236 б.; Макроиктисодий статистика. С.С.Ғуломов таҳрири остида. – Т.: Дитаф, 2002. – 275 б.; Ғуломов С.С., Бегалов Б.А. Иқтисодий информатика. – Т.: ТДИУ, 2010. – 587 б.; Шодиев Т., Агзамов С. Интернет тизими имкониятлари ва муаммолари. – Т.: Фан ва технология, 2006. – 253 б.; Абдуллаев А., Ходиев Б., Ишназаров А. Эконометрика. – Т.: ТГЭУ, 2007. – 612 с.; Чепель С.В. Роль институционального фактора в обеспечении условий перехода к инновационной модели экономического развития // Стратегии модернизации и обеспечения долгосрочного устойчивого экономического роста. – Т.: SMI – ASIA, 2011. – С. 5-9; Набиев Х., Набиев Д.Х. Иқтисодий статистика. Дарслик. – Тошкент, 2008. – 106 б.; Муратов Р.С., Джалолова И.А., Орипов С.Ш. Корхона иқтисодиёти. Дарслик. – Тошкент, 2014. – 50 б.; Пардаев М.Қ., Ҳасанов Б.А., Исроилов Ж.И., Холикулов А.Н. Иқтисодий таҳлил. Дарслик. – Тошкент, 2011. – 136 б.

takomillashtirish va istiqbollarini prognozlash bo'yicha ilmiy taklif hamda amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqotning vazifalari:

sanoat ishlab chiqarish korxonalarida iqtisodiy salohiyatni statistik baholashning nazariy tomondan o'rganish;

sanoat ishlab chiqarish korxonalarining iqtisodiy salohiyatini statistik baholash bo'yicha ilmiy takliflar ishlab chiqish;

sanoat ishlab chiqarish korxonalari kompleks iqtisodiy salohiyatini tahlil etishda xorijiy tajribalar asosida amalga oshirilgan statistik uslublarni inobatga olgan holda ilmiy takliflar berish;

sanoat korxonalari faoliyati iqtisodiy salohiyatini umumiy baholab beruvchi ma'lumotlar bazasi va ular asosida qayta ishlab chiqilgan statistik ko'rsatkichlarni tanlash bo'yicha ilmiy takliflar ishlab chiqish;

sanoat korxonalarining kompleks iqtisodiy salohiyatiga ta'sir qiluvchi ijobiy-salbiy omillarni statistik va ekonometrik tahlillarni qo'llash orqali umumiy xulosalar berish;

sanoat ishlab chiqarish korxonalarining mamlakat iqtisodiyotidagi holatini baholat va unga ta'sir qiluvchi omillarni prognozlash;

sanoat ishlab chiqarish korxonalari innovatsion-iqtisodiy salohiyatini statistik baholash, unga ta'sir qiluvchi omillarni o'rganish bo'yicha ilmiy takliflar berish.

Tadqiqotning obyekti O'zbekiston Respublikasida faoliyat olib borayotgan sanoat korxonalari iqtisodiy salohiyatini statistik tahlil qilish bilan bog'liq faoliyat hisoblanadi.

Tadqiqotning predmetini sanoat korxonalari iqtisodiy salohiyatini statistik tahlil qilish bilan bog'liq iqtisodiy munosabatlar yig'indisi tashkil qiladi.

Tadqiqotning usullari. Tadqiqot jarayonida tizimli tahlil, analiz va sintez, qiyosiy va dinamik tahlil, monografik tahlil, statistik guruhlash, iqtisodiy indekslar, dinamika qatorlari, variatsiya ko'rsatkichlari, statistik jadval va grafiklar, anketa, ekspert baholash, ekonometrik tahlil va prognozlash usullari keng qo'llanilgan.

Tadqiqotning ilmiy yangiligi quyidagilardan iborat:

uslubiy yondashuvga ko'ra "korxona iqtisodiy salohiyati" tushunchasining iqtisodiy mazmuni bozor sharoitida moddiy, nomoddiy aktivlar, mehnat resurslari va tadbirkorlik qobiliyatidan iborat resurslarni innovatsion transformatsiya, institutsional hamkorlik va ustuvor barqarorlik tamoyillari asosida integratsiya qilish orqali qiymat yaratish qobiliyati jihatidan takomillashtirilgan;

turli mulkchilik shakliga asoslangan korxonalar iqtisodiy salohiyatini baholashning statistik ko'rsatkichlar tizimi "moddiy resurslar", "nomoddiy aktivlar", "mehnat resurslari" hamda "tadbirkorlik qobiliyati"ni yaxlit bir tizimda baholashga asoslangan yondashuv orqali rivojlantirilgan;

korxonalarda "texnologik salohiyatdan foydalanish indeksleri" (texnologik omillar samaradorligi, quvvatlardan foydalanish, quvvatlar bilan ta'minlanish darajasi) va "mehnat unumdorligi indeksleri" (yakka tartibdagi, agregat, o'rtacha garmonik, tortilgan)dan foydalanib, iqtisodiy salohiyatlarni statistik baholashning uslubiy jihatlari takomillashtirilgan;

sanoat korxonasi innovatsion salohiyatini tuzilmaviy tahlil usulida statistik baholash tizimining innovatsion salohiyatida erishilgan darajasining "yuqori" ($0,65 \leq IS_{yu} \leq 1,0$), "o'rta" ($0,35 \leq IS_o \leq 0,64$), "past" ($0 < IS_p \leq 0,34$) oraliq qiymatlaridan kelib chiqqan holda tegishli tadbirlarni belgilash tartibini kiritish orqali rivojlantirilgan;

O'zbekiston sanoat korxonalarining iqtisodiy salohiyati hamda mavjud imkoniyatlarini hisobga oluvchi ekonometrik modellar asosida iqtisodiy rivojlanishining 2030-yilga qadar prognoz ko'rsatkichlari ishlab chiqilgan.

Tadqiqotning amaliy natijalari quyidagilardan iborat:

sanoat ishlab chiqarish korxonalari mahsulot hajmiga ta'sir qiluvchi tashqi va ichki omillarni amaliyotda joriy qilish, raqobatbardoshlik, investitsiya oqimi hamda innovatsion samaradorlik darajalarini baholagan holda sanoat ishlab chiqarish korxonalari iqtisodiy umumiy salohiyatini barqarorlashtirishga qaratilgan masalalar hal qilingan;

sanoat ishlab chiqarish korxonalari iqtisodiy salohiyatini statistik baholash samaradorligini oshirish bo'yicha ilmiy takliflar ishlab chiqilgan;

xalqaro tajribalarda qo'llanilgan statistik tahlillar orqali sanoat ishlab chiqarish korxonalarining kompleks iqtisodiy salohiyatining barqaror rivojlanishi bo'yicha amaliy tavsiyalar berilgan;

sanoat ishlab chiqarish korxonalarida iqtisodiy salohiyatni aniqlash metodologiyasi ishlab chiqilgan hamda faoliyat samaradorligini ishlab chiqilgan statistik-ekonometrik baholash usullarini qo'llash orqali baholash tizimi takomillashtirilgan;

sanoat ishlab chiqarish korxonalari iqtisodiy salohiyatlarini kompleks statistik-ekonometrik baholash asosida o'rta muddatli prognozlar keltirilgan.

Tadqiqot natijalarining ishonchliligi. Tadqiqotda qo'llanilgan uslubiy yondashuv va usullarning maqsadga muvofiqligi iqtisodiyot tarmoqlari tarkibidagi korxonalar statistik ma'lumotlaridan keng foydalanilgani, ilmiy tadqiqotlarning zamonaviy usullari hamda nazariy ishlanmalar amaliy vazifalarni hal etishda qo'llanilishi hamda xulosa, taklif va tavsiyalar amalda sinovdan o'tgani, shuningdek, olingan natijalardan amaliyotda foydalanilgani bilan asoslanadi.

Tadqiqot natijalarining ilmiy va amaliy ahamiyati. Tadqiqot natijalarining ilmiy ahamiyati tadqiqot ishida keltirilgan yangiliklardan sanoat ishlab chiqarish korxonalarida kompleks iqtisodiy salohiyatni statistik baholash samaradorligini oshirishda, boshqaruvni rejali asosda tashkillashtirish va natijaviyligini ta'minlashda statistik tahlil hamda ekonometrik modellarni ishlab chiqish metodologiyasini yaratishda foydalanish mumkinligi bilan izohlanadi.

Tadqiqot natijalarining amaliy ahamiyati tadqiqot ishida keltirilgan yangiliklardan sanoat ishlab chiqarish korxonalari iqtisodiy faoliyatini statistik usullarda tahlil qilish, baholash samaradorligining nazariy-uslubiy asoslarini takomillashtirish hamda korxonalar faoliyatini prognozlashda qo'llanilishi, shuningdek, tadqiqot natijalaridan "Statistika asoslari", "Iqtisodiy-statistik tahlil" hamda "Korxona iqtisodiyoti" fanlari bo'yicha keys-stadi, ma'ruzalar matni, o'quv

qo'llanmalar tayyorlashda ilmiy manba sifatida foydalanilish mumkinligi bilan belgilanadi.

Tadqiqot natijalarining joriy qilinishi. Sanoat ishlab chiqarish korxonalari iqtisodiy salohiyatini xalqaro tajribalarda qo'llanib kelinayotgan statistik ilmiy-amaliy uslublaridan foydalanish samaradorligini oshirish bo'yicha olingan ilmiy natijalar asosida:

uslubiy yondashuvga ko'ra "korxona iqtisodiy salohiyati" tushunchasining iqtisodiy mazmunini bozor sharoitida moddiy, nomoddiy aktivlar, mehnat resurslari va tadbirkorlik qobiliyatidan iborat resurslarni innovatsion transformatsiya, institutsional hamkorlik va ustuvor barqarorlik tamoyillari asosida integratsiya qilish orqali qiymat yaratish qobiliyati jihatidan takomillashtirish bilan bog'liq nazariy-uslubiy ma'lumotlardan oliy o'quv yurtlari talabalari uchun tavsiya etilgan "Moliya statistikasi" nomli darslikni tayyorlashda foydalanilgan (O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligining 25.12.2021-yildagi 538-sonli buyrug'i). Mazkur ilmiy taklifning amaliyotga joriy etilishi natijasida talabalarda resurslarni integratsiya qilish orqali qiymat yaratish qobiliyati jihatidan takomillashtirilgan "korxona iqtisodiy salohiyati" tushunchasining iqtisodiy mazmuni bo'yicha yangi nazariy bilimlarni hosil qilish imkoni yaratilgan;

turli mulkchilik shakliga asoslangan korxonalar iqtisodiy salohiyatini baholashning statistik ko'rsatkichlar tizimi "moddiy resurslar", "nomoddiy aktivlar", "mehnat resurslari" hamda "tadbirkorlik qobiliyati"ni yaxlit bir tizimda baholashga asoslangan yondashuv orqali takomillashtirish taklifi O'zbekiston Respublikasi Savdo-sanoat palatasi tomonidan amaliyotga joriy etilgan (O'zbekiston Respublikasi Savdo-sanoat palatasining 2025-yil 24-apreldagi 04-07-27-3714-sonli ma'lumotnomasi). Mazkur ilmiy taklifning amaliyotga joriy etilishi sanoat korxonalaridagi mavjud resurslardan samarali foydalanish, mehnat xarajatlarini kamaytirish hamda mehnat unumdorligini oshirish hisobiga korxonalar samaradorligini oshirgan;

korxonalarda "texnologik salohiyatdan foydalanish indeksleri" (texnologik omillar samaradorligi, quvvatlardan foydalanish, quvvatlar bilan ta'minlanish

darajasi) va “mehnat unumdorligi indeksleri” (yakka tartibdagi, agregat, o‘rtacha garmonik, tortilgan)dan foydalanib, iqtisodiy salohiyatlarni statistik baholashning uslubiy jihatlarini takomillashtirish taklifi O‘zbekiston Respublikasi Savdo-sanoat palatasi tomonidan amaliyotga joriy etilgan (O‘zbekiston Respublikasi Savdo-sanoat palatasining 2025-yil 24-apreldagi 04-07-27-3714-sonli ma’lumotnomasi). Mazkur ilmiy taklifning amaliyotga joriy etilishi sanoat korxonalari moddiy-moliyaviy hamda mehnat resurslarini tejash hisobiga sanoat korxonalarining iqtisodiy-innovatsion salohiyatini oshirishga xizmat qilgan;

sanoat korxonasi innovatsion salohiyatining tuzilmaviy tahlil usulida statistik baholash tizimi innovatsion salohiyatni erishilgan darajasining “yuqori” ($0,65 \leq IS_{yu} \leq 1,0$), “o‘rta” ($0,35 \leq IS_o \leq 0,64$), “past” ($0 < IS_p \leq 0,34$) oraliq qiymatlaridan kelib chiqqan holda tegishli tadbirlarni belgilash tartibini kiritish orqali takomillashtirish taklifi O‘zbekiston Respublikasi Savdo-sanoat palatasi tomonidan amaliyotga joriy etilgan (O‘zbekiston Respublikasi Savdo-sanoat palatasining 2025-yil 24-apreldagi 04-07-27-3714-sonli ma’lumotnomasi). Mazkur ilmiy taklifning amaliyotga joriy etilishi uslubiy negizida ekonometrik modellardan keng foydalanish asosida sanoat korxonalari uchun iqtisodiy samaradorlikni oshirish imkonini yaratgan;

O‘zbekiston sanoat korxonalarining iqtisodiy salohiyati hamda mavjud imkoniyatlarini hisobga oluvchi ekonometrik modellar asosida iqtisodiy rivojlanishining 2030-yilga qadar ishlab chiqilgan prognoz ko‘rsatkichlari O‘zbekiston Respublikasi Savdo-sanoat palatasi tomonidan amaliyotga joriy etilgan (O‘zbekiston Respublikasi Savdo-sanoat palatasining 2025-yil 24-apreldagi 04-07-27-3714-sonli ma’lumotnomasi). Mazkur ilmiy taklifning amaliyotga joriy etilishi istiqbolda sanoat korxonalari salohiyati va samaradorligini oshirish yo‘nalishlarini statistik baholash hamda barqaror rivojlantirish uchun maqsadli dasturlar ishlab chiqish, mavjud imkoniyatlardan to‘liq foydalanish orqali yana boshqa imkoniyatlarni yaratish va sanoat korxonalarining samarali istiqbollari belgilash imkonini bergan.

Tadqiqot natijalarining aprobatsiyasi. Ilmiy ishimizning natijalari 3 ta respublika va 5 ta xalqaro ilmiy-amaliy anjumanlardagi ma'ruzalarda bayon qilingan hamda muhokamadan o'tkazilgan.

Tadqiqot natijalarining e'lon qilinganligi. Doktorlik ishi natijalari bo'yicha jami 21 ta ilmiy ish, jumladan, 1 ta monografiya, O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasi tomonidan dissertatsiyalarning asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlarda 12 ta maqola, shundan, 10 tasi respublika va 2 tasi xorijiy jurnallarda chop etilgan.

Dissertatsiyaning hajmi va tuzilishi. Dissertatsiya ishining tarkibi kirish, to'rtta bob, xulosa, foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati va ilovalardan iborat. Dissertatsiyaning hajmi 236 betni tashkil qiladi.